

УДК 329 (477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.39>

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Павло Молочко

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра політології та державного управління
вул. Кафедральна, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

У статті досліджено роль політичних партій у постконфліктних суспільствах, що є актуальним в контексті повномасштабної війни в Україні. Акцент зроблено на подвійній природі політичних партій як потенційних чинників стабілізації політичної системи та як джерел можливих ризиків її дестабілізації. Автор аналізує яким чином політичні партії можуть як сприяти консолідації суспільства у постконфліктний період, так і виступати інструментами гібридного впливу. Визначено основні виклики, що постають перед партійною системою: низький рівень довіри з боку суспільства, фрагментація політичного середовища, потенційна участь колишніх військових у партійному процесі, ефект колективної травми та використання воєнної риторики.

Окрема увага приділяється особливостям функціонування політичних партій в умовах воєнного стану та очікуваній трансформації у постконфліктний період. Автором проаналізовано соціологічні дані, які свідчать про тенденції недовіри до партій та суспільні настрої щодо виборчого процесу, що дозволяє оцінити перспективи подальшого розвитку політичних партій. Висвітлено міжнародний досвід постконфліктної розбудови, на прикладі країн Африки та Близького Сходу, з метою виявлення релевантних паралелей і потенційних загроз для України.

Окремо розглянуто концепції консолідаційної демократії як один з можливих інструментів збереження політичної стабільності в умовах глибокої соціальної фрагментації. У статті також зроблено акцент на необхідності оновлення політичних форматів, впровадження прозорих механізмів контролю за діяльністю партій та створення інституційних запобіжників проти антидержавного впливу. Загалом дослідження демонструє важливість переосмислення ролі політичних партій у процесі державного відновлення та формування політичної системи, здатної до ефективного реагування на виклики постконфліктного періоду.

Ключові слова: політичні партії, постконфліктне суспільство, партійна система, політична стабільність, вибори, Україна, політичні інститути.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни політична система України зіштовхується з низкою нових викликів та загроз, які насамперед пов'язані з необхідністю забезпечення ефективного функціонування політичних інститутів. Обмеження електоральних процесів в умовах воєнного стану зменшує інтерес з боку суспільства до діяльності політичних партій поза межами парламенту та органів місцевого самоврядування, проте, це не означає, що вони перестають бути активними учасниками політичного процесу. Історія становлення партійної системи та діяльності основних політичних партій України характеризується наявністю значної кількості конфліктогенних факторів, які сприяли розподілу суспільства. Серед таких варто згадати питання євроатлантичної інтеграції, мовне питання тощо.

Боротьба за владу є природою утворення та функціонування політичних партій. З огляду на це, саме інститут політичних партій здатен або збільшувати роль конфлікту

у суспільстві, або ж, навпаки, об'єднувати та артикулювати інтереси суспільства, з метою їхнього політичного представництва та недопущення конфліктів. Особливо важливою є роль політичних партій у постконфліктних суспільствах, адже саме політичні партії є тим інститутом, який впливає на формування основних органів влади. Досвід країн, які проходили постконфліктний період, засвідчує, що політичні партії не завжди відіграють позитивну роль і можуть нести загрози для всієї політичної системи. Насамперед це пов'язують з існуючими політичними та інституційними особливостями, а також зі слабкістю самих політичних партій. Саме тому дослідження ролі політичних партій у постконфліктний період є актуальним, а аналіз можливих викликів та загроз сприятиме стабілізації політичної системи та зменшуватиме можливі ризики дестабілізації внутрішньополітичної ситуації.

Метою статті є здійснення аналізу ролі партій у політичній системі постконфліктного періоду. Для досягнення поставленої мети завданнями статті є: визначити рівень підтримки політичних партій в умовах воєнного стану в Україні; визначити потенційні ризики для політичної системи, які можуть походити від діяльності політичних партій у постконфліктний період.

Аналіз останніх наукових досліджень. За останні роки в Україні основна увага дослідників була зосереджена на аналізі організаційно-правової діяльності політичних партій в умовах воєнного стану. Серед авторів, які звертались до цієї проблеми, були В. Теремко, А. Козьміних, В. Чорненький, Ю. Ключковський та інші. Водночас, значно менше досліджень було присвячено дослідженню організації конкурентної діяльності політичних партій. Серед таких досліджень можна виділити працю «Політичні партії в Україні: виклики та післявоєнні перспективи. Дослідження з оцінки ситуації» під авторством Н. Богашевої, О. Бойко, В. Венгера, Б. Дорошенка, Ю. Ключковського та Б. Сімона [1]. Автори дослідження звертають увагу на перспективах повоєнного розвитку політичних партій, особливо в контексті необхідності встановлення контролю щодо дотримання процедур реєстрації політичних партій та необхідності перевірки дотримання вимог законодавства зареєстрованими партіями після завершення воєнного стану.

Важливе значення для розвитку досліджень в галузі партології мають результати традиційної міжнародної конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики». В контексті нашого дослідження важливим, на нашу думку, є дослідження В. Лебедюка, яке було представлено на конференції 2023 року [2].

Виклад основного матеріалу. Формування політичного порядку денного у постконфліктних суспільствах супроводжується роботою з політичними системами та інститутами з метою підтримки миру та недопущення відновлення конфлікту. Політичні інститути мають велике значення, оскільки вони можуть забезпечити контекст, у якому можуть бути враховані існуючі розбіжності та забезпечуватись управління ними ненасильницьким політичним шляхом. Водночас, існуюча література з питань постконфліктного державотворення не пропонує єдиної думки щодо того, які саме політичні інститути є найбільш придатними для досягнення цієї мети [3, с. 128-129]. У зв'язку з цим важливим є посилення розуміння ролі політичних партій у постконфліктному контексті та того, як політичні партії можуть впливати на конфлікт та повоєнну ситуацію.

Дослідження політичних партій у постконфліктних суспільствах, як правило, відбувається на основі прикладів країн Африки та Близького Сходу. Варто також зауважити, що такі випадки аналізуються на основі конфліктів без участі зовнішньої агресії, як у випадку України. Однак досвід проведених досліджень може бути корисним і для України, адже в сучасних умовах все більшого поширення набувають гібридні атаки, які спрямовані і на

політичну систему також. Саме тому врахування постконфліктного досвіду може бути, звісно з певними обмеженнями, застосоване і для України.

Справді, партії є унікальними серед політичних інститутів тим, що вони здатні надавати політичне вираження потребам, які в іншому випадку могли б бути виражені через насильство, і об'єднувати та артикулювати інтереси громадян як під час мирних переговорів, так і під час перехідних процесів, а також у ширшому сенсі в постконфліктному політичному управлінні та процесах державотворення. Однак на практиці політичні партії часто не відіграють такої позитивної ролі і в деяких контекстах активно підривають мир. Такий провал зумовлений як обмеженнями, що накладаються ширшим політичним та інституційним контекстом, так і внутрішніми слабкостями самих партій.

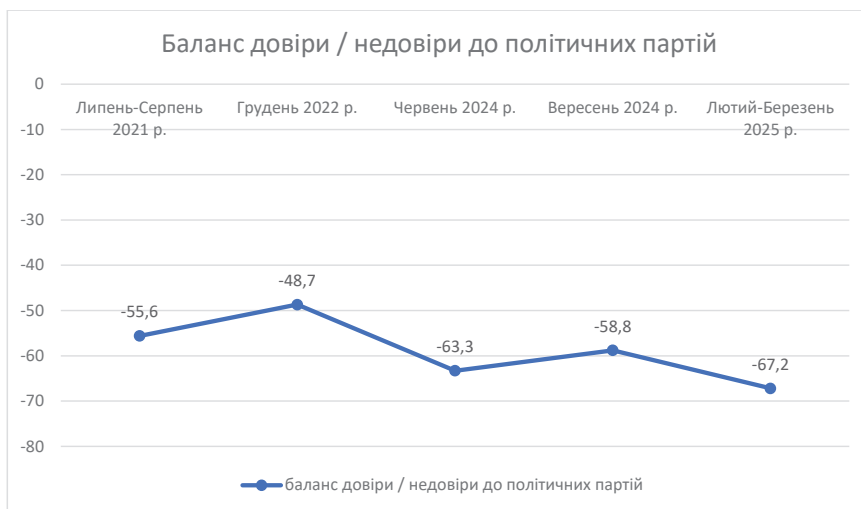
Постконфліктне суспільство потерпає від колапсу або слабкості інститутів, а пошук шляхів до встановлення тривалого миру вимагає перебудови інститутів, за допомогою яких суспільство управляється і контролюється. Розбудова інститутів відображає його моральний консенсус та спільні інтереси людей, які не є суб'єктами соціальної гармонії без наявності інституційної діяльності, що веде до політичного союзу, заснованого на силі політичних організацій та процедур у суспільстві.

Дослідники постконфліктних суспільств розглядають політичні партії, як один з найважливіших інститутів у процесі державного будівництва [4; 5]. З іншого боку, політичні партії можуть бути використані як агенти зовнішнього впливу для спроб руйнування існуючої політичної системи та продовження гібридної війни у політичній системі країни.

Аналіз діяльності політичних партій за останні декади засвідчує формування кризи довіри до існуючих політичних партій серед населення різних країн, а не лише у тих, які перебувають у активній стадії конфлікту чи в постконфліктному періоді. Свідченням цього може бути зростання підтримки популістських партій у країнах Європейського Союзу, яке супроводжується паралельним зниженням рівня підтримки великих політичних партій. Така зміна електоральних орієнтацій на користь менших політичних партій спричиняє зростання фрагментації та нестабільність партійних систем. Партійні системи опиняються в умовах «ідеального шторму», який на тлі зміни електоральних орієнтирів, а також зменшення рівня довіри до політичних партій, створює передумови до формування нових політичних партій та переформатування партійних систем. Для постконфліктних суспільств така тенденція загрожує тим, що новоутворені політичні партії не визнаватимуть укладених раніше суспільних угод і навіть можуть свідомо провокувати до їхнього перегляду, а отже, до відновлення конфлікту.

Низький рівень довіри до політичних партій характерний і для України. Часто показник довіри до політичних партій розглядається як підтвердження кризи політичних партій. І хоча цей показник не стосується рівня підтримки конкретних політичних партій саме він може виступати інструментом боротьби проти окремих політичних партій. Тенденція до збереження негативного тренду довіри до політичних партій зберігається вже понад десять років. Так, за даними досліджень Центру Разумкова, які проводились у період з липня 2021 р. по березень 2025 р., баланс довіри до політичних партій є одним з найменших, порівняно з іншими суспільно-політичними інститутами, і постійно перебуває у негативному полі (рис. 1).

Показовою щодо довіри до інституту політичних партій в Україні є ситуація, що в умовах повномасштабної війни, за даними соціологічних досліджень, проведених Центром Разумкова, серед основних суспільно-політичних інститутів політичні партії не отримали суттєвої зміни балансу довіри/недовіри. Як видно з таблиці 1, у період з липня-серпня 2021 р. по грудень 2022 р., основні інститути зуміли суттєво покращити рівень довіри до

Рис. 1. Баланс довіри / недовіри до політичних партій

Джерело: складено за даними Центру Разумкова:

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/politychni-pidsumky-2022-roku-otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-gruden-2022r>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

себе, за винятком політичних партій. Такі показники дали підстави говорити про те, що існуючі політичні партії нездатні забезпечувати інтереси суспільства, а нові політичні партії та лідери утворюватимуться з середовища інститутів, які мають найвищу суспільну підтримку, а саме зі складу представників Збройних сил України, а також волонтерських організацій [12].

Звісно, характерні для діяльності політичних партій України тенденції, які розпочались з початку 2010 рр., не сприяють покращенню рівня довіри до політичних партій, водночас політичні партії поступово переходять або змушені будуть вдаватись до нових організаційних та функціональних ролей. Обмежені можливості для діяльності політичних партій, які охоплюють період карантинних обмежень під час пандемії COVID-19 та повномасштабної війни, практично виключають існуючі політичні партії з політичного процесу. Саме тому партії змушені шукати нові формати взаємодії з суспільством щоб уникати конфронтації, у той час як суспільство формує запит на створення нових політичних партій, які формуватимуться з числа військових та волонтерів. І такий розвиток подій

Таблиця 1

Суспільно-політичний інститут	Липень-Серпень 2021	Грудень 2022	Червень 2024	Вересень 2024	Лютий-Березень 2025
ЗСУ	43,5	87,7	82,3	85,6	88,8
ДСНС	32,7	68,1	63,1	70,7	75,1
Добровольчі загони	20,1	76,6	66,4	67,2	77,0
Волонтерські організації	38,5	76,6	67,3	66,6	65,8
ВРУ	-56,4	-12,5	-56,9	-62,5	58,9
Державний апарат (чиновники)	-60,8	-37,1	-62,8	-63,2	65,9
Політичні партії	-55,6	-48,7	-63,3	-58,8	67,2

Джерело: складено за даними Центру Разумкова:

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/politychni-pidsumky-2022-roku-otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-gruden-2022r>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>

також може мати потенційні ризики для розвитку політичних партій та партійної системи загалом.

Окрім низького рівня довіри до інституту політичних партій ще однією проблемою для політичної системи України є проведення виборів. У зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану політична боротьба в Україні, цілком очевидно, перебуває переважно поза активною фазою. Внаслідок цього політичні партії втрачають зв'язок з виборцями, а самі виборці не надто активно шукають взаємодії з політичними партіями, які братимуть участь у майбутніх виборах. Свідченням цьому можуть бути результати соціологічних опитувань щодо можливості проведення виборів під час воєнного стану або ж одразу після його завершення. Так, за даними центру SOCIS [7], у період з березня 2024 р. по лютий 2025 р. від 55,4 до 63,3% респондентів, відповідаючи на питання про можливість проведення виборів найближчим часом, зазначають, що до закінчення воєнного стану вибори проводити непотрібно (рис. 2).

Дані центру SOCIS корелюють з даними Центру Разумкова, який за результатами опитування у лютому-березні 2025 р., наводить дані, що до ідеї проведення загальнонаціональних виборів (президентських чи парламентських) ще до завершення війни 66,4 % опитаних ставляться негативно, 21,6% опитаних позитивно оцінюють можливість проведення таких виборів і 12,1% опитаних не змогли дати відповіді. Разом з тим, 46,6% опитаних стверджують, що можливе проведення виборів сприятиме роз'єднанню українського суспільства [8].

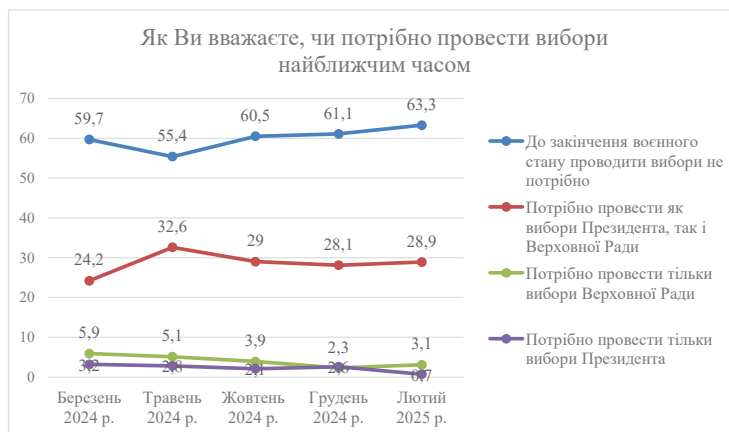

Рис. 2. Результати опитування щодо можливості проведення виборів найближчим часом

Джерело: діаграму складено на основі даних БАРОМЕТР – Лютий, 2025 Центру соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS» <https://socis.kiev.ua/ua/2025-02/>

Дещо відрізняються результати цих опитувань щодо необхідності проведення виборів в разі припинення бойових дій та завершення військового стану. Так, за результатами Барометру за березень 2025 р., 65,3% опитаних відповіли, що потрібно проводити вибори, а 26,3% опитаних відповіли, що вибори потрібно відкласти ще на певний час [9]. Водночас, за результатами опитування Центру Разумкова, ідею проведення виборів одразу після припинення воєнного стану підтримали 39,6% опитаних щодо виборів депутатів Верховної Ради України та 36% – щодо виборів Президента України. Приблизно така ж кількість опитаних підтримує ідею проведення виборів через шість місяців після припинення воєнного стану: 35,2% – для виборів депутатів Верховної Ради України та 35,4% – вибори Президента України. Ідею проведення виборів через один рік після припинення воєнного стану підтримують 13,9% та 15,9% відповідно [8].

Такі результати опитувань, з одного боку, засвідчують інтеграцію суспільства навколо діючої влади в умовах повномасштабної війни, а з іншого – демонструють незацікавленість суспільства у виборах, а отже, і до діяльності політичних партій, які будуть основними учасниками майбутнього виборчого процесу. Можна зробити припущення, що результати рівня довіри до інституту партій та зацікавленість у проведенні виборів в умовах повномасштабної війни корелюють між собою. Водночас, з моменту оголошення виборів політичні партії отримують можливість активніше взаємодіяти із суспільством та впливати на політичні процеси. Саме тому політичні партії матимуть визначальне значення для функціонування політичної системи України у постконфліктний (післявоєнний) період.

А. Рідда, аналізуючи роль політичних партій у постконфліктних суспільствах, доходить висновку, що партії можуть відігравати важливу роль у: формуванні нової конституції постконфліктного періоду; розбудові державних інститутів; сприянні забезпеченню верховенства права; досягненні національної інтеграції; сприянні демократизації та розвитку політичної участі; врегулюванні конфліктів у суспільстві. Успіх політичних партій у досягненні цих завдань сприятиме політичному розвитку суспільства і, як наслідок, зміцненню державотворчих процесів [10, с. 7].

Прийняття нової конституції у постконфліктних суспільствах розглядається в контексті встановлення меж нових владних повноважень з метою недопущення конфліктів та хаосу у суспільстві. Тому конституція має стати результатом консультацій та співпраці між різноманітними політичними групами та активними представниками суспільства. Конституція має бути соціально-політичним контрактом між різними групами з метою виходу зі стадії конфлікту та неповернення до нього у майбутньому. Саме тому прийняття конституції має закладати основу для започаткування конструктивного суспільного діалогу [10, с. 9]. Конституція повинна акцентувати на широкому та всеосяжному представництві всіх представників суспільних груп або учасників конфлікту та зростанні політичної рівності, соціальної справедливості, прав людини та демократії, що сприятиме шансу країни на довготривалий мир. Формування постконфліктної конституції є більш важливим ніж формування уряду та врегулювання відносин між урядом та громадянами, адже конституція стає важливим інструментом для кризового управління, примирення між групами та запобігання подальшому погіршенню [10, с. 9].

На нашу думку, ідея з прийняттям нової конституції з метою залучення учасників конфлікту до політичного процесу є релевантною в умовах, коли конфлікт має внутрішньодержавний характер. Проте у випадку України, яка зазнає зовнішньої агресії, оновлення існуючої конституції виглядає менш перспективним у контексті постконфліктного розвитку. З огляду на це, якщо конституційні межі діяльності політичних інститутів та представництва суспільних груп не викликають внутрішньодержавних протиріч, варто розглянути інші шляхи недопущення внутрішньополітичної кризи, яка може сприяти послабленню політичної системи постконфліктного періоду. Варто також враховувати і те, що у постконфліктний період загрози можуть виникати не лише для політичних партій, але й від самих політичних партій, які матимуть суттєвий вплив на всю політичну систему.

Британський дослідник С. Вольф, досліджуючи роль політичних інститутів у постконфліктних процесах державотворення, звертається до ідеї консоціаційної демократії, обґрунтованої А.Лейпхартом та розвинутої Дж. МакГаррі та Б. О'Лірі [11, с. 1781].

А. Лейпхарт почав досліджувати демократичні консоціаційні системи наприкінці 1960 рр., аналізуючи політичні системи скандинавських країн, а також Нідерландів і Бельгії. Згодом він продовжив вивчати політичну стабільність у соціально фрагментованих суспільствах. А. Лейпхарта найбільше цікавило, чому, попри фрагментованість, такі суспільства зберігають стабільний політичний процес. У ході своїх досліджень він визначив поведінку політичних еліт як головну, проте не єдину, причину стабільності. Крім того, А. Лейпхарт виокремив чотири риси, спільні для консоціаційних систем: уряд великої коаліції (який об'єднує партії з різних сегментів суспільства), сегментарну автономію (у галузі культури), пропорційність (у виборчій системі та зайнятості в державному секторі) і право вето для меншин. У подальших роботах він також запропонував суттєве уточнення до свого початкового підходу, описуючи розподіл влади та автономію (тобто уряд великої коаліції та сегментарну автономію) як основні характеристики, тоді як пропорційність і право вето для меншин були віднесені до «вторинних характеристик». Тим не менш, щодо вимоги великої коаліції А. Лейпхарт зберігає свою початкову позицію, що така форма розподілу виконавчої влади означає «участь представників усіх значущих груп у процесі прийняття політичних рішень» [11, с.1782].

Дж. МакГаррі та Б. О'Лірі пропонують як удосконалення, так і розвиток традиційної консоціаційної теорії. У контексті постконфліктного розвитку автори рекомендують запровадити преференційні пропорційні виборчі системи, метою яких має бути запобігання поширенню мікропартій. Вони також стверджують, що вимога А. Лейпхарта щодо великої

коаліції є перебільшеною, адже для демократичної консолідації має значення змістовний розподіл виконавчої влади між спільнотами, де кожен значущий сегмент представлений в уряді принаймні на рівні плюральності в межах свого сегменту. Автори також детально розглядають доцільність послідовних правил пропорційності при розподілі міністерських посад, аби уникнути затяжних переговорів між партіями та підвищити стимули залишатися в коаліціях [11, с.1783].

Отже, в межах ідеї консолідаційної демократії політичні партії є важливим інститутом для утворення коаліційних урядів, проте дослідники пропонують утримуватись від надмірного збільшення учасників коаліцій за рахунок дрібних партій. Можна припустити, що саме дрібні партії можуть штучно створюватись з метою отримання можливості впливати на прийняття політичних рішень. Саме тому дослідники пропонують запровадження виборчих систем, які зменшуватимуть шанси на успіх для дрібних партій, а також пропонують переглянути принципи утворення коаліційних урядів, які повинні представляти всі групи суспільства, але на рівні значущих груп.

Однією з найважливіших перешкод у постконфліктних суспільствах, яка заважає процесу розбудови інститутів, застосуванню демократії та належному врядуванню, є наявність озброєних груп, які остаточно не переконані у мирному процесі внаслідок політичних розбіжностей та гострої конкуренції між ними. Відповідно, ворогуючі групи, навіть якщо вони не є політичними партіями, можуть інтегруватись в політичний процес і з часом утворити політичну партію за допомогою міжнародних та місцевих акторів [10, с.13].

Такий сценарій може бути найбільш ймовірним та загрозливим для політичної системи. Навіть якщо припустити, що це будуть не озброєнні групи, адже це може врегулювати держава на законодавчому та інституційному рівнях, то утворення груп, які будуть зосереджені на ревізії результатів мирного врегулювання, може бути однією з технологій гібридних атак. Іншими словами, політичні партії можуть свідомо створюватись і підтримуватись зовнішніми акторами з метою інкорпорації у політичну систему України. До того ж такі партії можуть мати свою організаційну структуру, але не бути оформлені відповідно до чинного законодавства.

Автори дослідження «Політичні партії в Україні: виклики та післявоєнні перспективи», аналізуючи можливість відновлення роботи політичних партій у післявоєнний час, приходять до думки, що важливим аспектом у діяльності політичних партій має стати недопущення до керівництва партіями осіб, які мають обґрунтовані підозри у колабораційній чи іншій діяльності проти національної безпеки. З огляду на це вони пропонують за наявності суспільної потреби законодавчо заборонити громадянам, засудженим за певні особливо небезпечні злочини (чи, можливо, яким офіційно повідомлено про підозру у вчиненні таких злочинів), входити до складу керівних органів політичної партії. Така заборона мала б стосуватися тих, хто заплямував себе співпрацею з окупаційним режимом, вчиненням державної зради, шпигунством на користь держави-агресора чи був причетний до іншого злочину проти національної безпеки України [1, с. 35-36]. Проте, як свідчить досвід постконфліктної державної розбудови, для утворення таких політичних партій не завжди потрібні лідери, які мають політичне минуле, а у випадку, якщо потрібен буде лідер з політичним минулим, то він може діяти навіть всупереч законодавству без належної реєстрації політичної партії. Звісно, в умовах усталеного політичного процесу держава матиме дієві та швидкі інструменти призупинення діяльності таких партій. Проте в умовах постконфліктного періоду, коли суспільство може легше реагувати на провокаційну діяльність та виражати певну підтримку таким ідеям, як державі, так і політичним партіям, що орієнтовані на стабілізацію політичної системи, буде складніше давати адекватну та швидку відповідь.

Отже, можна сказати, що політичні партії відіграють помітну роль у постконфліктній фазі щодо можливості досягнення національної інтеграції, оскільки постконфліктні суспільства зазвичай мають більше однієї партії, яка формується на основі субсидіарної ідентичності або стає такою після конфлікту. Ці партії або домовляються про загальні національні рамки, які зберігають єдність через різноманітність, як це сталося в Південній Африці, або ці партії тримають суспільство роздробленим, наполягаючи на дотриманні субсидіарних ідентичностей і віддаючи їм перевагу перед національною, як це сталося в Іраку після 2003 р. [10, с. 18].

Нідерландський інститут за багатопартійну демократію (NIMD), досліджуючи особливості діяльності політичних партій у суспільствах після військових конфліктів, насамперед у країнах Африки, наводить низку ризиків, які можуть виникати у діяльності політичних партій [12]. І хоча дослідники досліджують інший регіон, проте їхні застереження можуть бути враховані для прогнозування діяльності політичних партій в Україні у післявоєнний період.

Представники інституту у своїх матеріалах про роботу з політичними партіями в умовах нестабільності та конфліктного впливу зазначають, що одним із ризиків у таких суспільствах стає *вплив неформальних інститутів на відносини між громадянами та державою* [12]. Вони зазначають, що під час конфліктів громадяни акцентуються на самоорганізації, ніж на очікуванні підтримки від держави. Громадяни можуть також вдаватися до пошуку альтернативних організацій для вирішення своїх потреб. В окремих випадках, культурні або релігійні мережі можуть відігравати визначальну роль у забезпеченні безпеки та створенні умов для виживання. В інших – військові групи можуть створювати паралельні урядові структури, які залишаються релевантними навіть після завершення війни. Такі неформальні мережі часто накладаються на державні інститути, створюючи умови для додаткового ускладнення урядових процесів. Як наслідок, відносини між громадянами та державою є слабкими, або в окремих випадках відсутні взагалі, а фокусування на своїх власних групах або ідентичностях стає сутністю виживання.

Зазначені процеси можуть знайти своє вираження і в політичній системі України. Як вже зазначалося, у воєнний період довіра до військових структур та волонтерських організацій суттєво переважає над довірою до політичних партій. Саме тому дослідники та експерти говорять про те, що нові політичні партії будуть формуватися саме з їхніх представників. І хоча законодавство України прямо забороняє участь військових у діяльності політичних партій, проте воно не обмежує і не може обмежити участь колишніх військових у політичній діяльності.

З високою ймовірністю можна припустити, що політичні партії, які будуть створюватись колишніми військовими, за організаційну модель братимуть військову структуру внутрішньопартійної організації, а це може входити у конфлікт з принципами внутрішньопартійної демократії. З іншого боку, досвід діяльності політичних партій України показує, що процеси внутрішньополітичної демократії не є вирішальними для партійного розвитку. Створення політичних партій, які у своїй назві містили прізвиська керівників партій, одразу фіксувало обмежені процеси внутрішньопартійної боротьби за партійне лідерство.

Наступною проблемою, яка може виникати у післявоєнний час є *ефект травми* [12]. Цей ефект проявляється у тому, що тоді як міжнародна підтримка зосереджена на впровадженні реформ, політичні партії зосереджують свою увагу на травматичному минулому та триваючих наслідках. Для них наслідки минулого та його ефекти є домінуючими та важливими соціально-політичними та психологічними потребами. Широко розповсюджена присутність колективної травми може мати широкий спектр визначальних стримуючих

впливів для демократизації та державної розбудови, включаючи важливі мирні процеси. Іншими словами, політичні партії можуть зіштовхнутись із тим, що основною проблемою їхніх дискусій стане обговорення минулих рішень та те, як могла б змінитись ситуація, якби було прийняте інше рішення чи дія. Але за такого сценарію партії втратять можливість пропонувати нові шляхи розвитку суспільства, а отже, матимуть ще меншу суспільну підтримку.

Наступним ризиком у діяльності політичних партій може стати *використання воєнної риторики* [12]. У нестабільних і постраждалих від конфлікту суспільствах політичні та громадські актори часто недовіряють одне одному. Риторика, пов'язана з війною, зазвичай використовується, коли ставки стають високими, підживлюючи поляризацію. Оскільки насильство часто залишається яскравим у свідомості людей, спогадами про війну чи насильство маніпулюють, щоб маргіналізувати чи залякати людей або групи, чи виправдати позицію та політику. У післявоєнному контексті війна часто триває іншими способами та за допомогою інших засобів, насамперед через вплив на політичну систему загалом. У цьому контексті зазначений ризик подібний до наведеного прикладу про продовження впливу на внутрішньополітичну ситуацію через політичні партії як прояв гібридної атаки на політичну систему та державу загалом.

Наступна проблема, яку виділяють представники Нідерландського інституту за багатопартійну демократію (NIMD), є *наявність або взаємодія у політиці з (колишніми) військовими групами* [12]. У нестабільних і постраждалих від війни умовах соціальна історія військового конфлікту часто розширюється та зберігається завдяки присутності колишніх військових або збройних груп, які входять у політичне середовище як нові політичні партії. Крім того, партії часто зберігають засоби, щоб мати можливість за потреби взятися за зброю через окремі озброєнні утворення, молодіжні крила або таємні тіньові структури. Такі політичні партії залишаються внутрішньо організованими, так само як військові організації, з надзвичайно ієрархічними структурами командування та контролю, з невеликим простором для внутрішніх демократичних дебатів і прийняття рішень. Високопоставлені колишні військові зазвичай зберігають ключові керівні посади та користуються значною політичною легітимністю, що впливає з їхніх попередніх ролей та досягнень. Варто зазначити, що ця проблема характерна для тих країн, де відбуваються внутрішні конфлікти за участі військових формувань, які є як урядовими, так й антиурядовими. Тому цей ефект не матиме безпосереднього прояву в Україні. Проте, згідно із зазначеним представниками інституту ефектом, можна зробити власний висновок про те, що наявність у партійній системі політичної партії, яка сформована з числа колишніх військових, підтримуватиме історію конфлікту. З одного боку, таке підтримання соціальної пам'яті може сприяти консолідації суспільства навколо безпекових питань, з іншого боку, сприятиме виникненню конкуруючих політичних сил, які використовуватимуться з метою дестабілізації ситуації та створення гібридних або безпосередніх атак на політичну систему загалом.

Остання проблема, яку виділяють представники Нідерландського інституту за багатопартійну демократію (NIMD), є *виклики для правлячої партії* [12]. Партії, які отримують владу після завершення військових конфліктів, чи то представники з числа колишніх військових, які нещодавно отримали доступ до державної влади, чи їхні політичні опоненти, які вже давно перебувають у владі, зіштовхуються із непереборними політичними та суспільними викликами, з якими їм важко впоратися при отриманні влади. Початкова ейфорія з приводу політичної перемоги може швидко перетворитися на розчарування через неефективне проведення політики, що ще більше посилюється зростаючою критикою з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів щодо відсутності прогресу.

Як показує досвід, члени правлячих партій в таких умовах намагаються підтримувати зовнішню демонстрацію успіху та впевненості, водночас сильно відчують власні недоліки, не маючи можливості або впевненості, щоб звернутися по допомогу [12]. На нашу думку, така ситуація може сприяти подальшому послабленню ролі інституту політичних партій у суспільстві. Для подолання зазначених негативних наслідків партії змушені будуть вдаватися до коаліційних стратегій з метою максимальної інтеграції представників різних суспільних груп.

Висновки. У постконфліктних суспільствах зростає роль політичних партій у мобілізації мас і підштовхуванні їх до політичної участі, тим паче, що кожна партія намагається отримати найбільшу кількість привілеїв за рахунок громадської підтримки своїх програм і політики. Водночас, як видно з результатів соціологічних опитувань, в умовах консолідації українського суспільства навколо основних політичних інститутів під час повномасштабної російської агресії політичні партії стали єдиним винятком і рівень довіри до них не продемонстрував позитивної динаміки. Поряд з цим цілком обґрунтоване призупинення виборчого процесу, а також консолідація суспільства навколо питання щодо недоцільності проведення виборів будь-якого рівня під час воєнного стану, обмежують можливості та перспективи існуючих політичних партій. Внаслідок цього політичні партії перебувають на етапі, коли виборці відчують слабкість сформованих впродовж останніх десятиліть моделей політичних партій. Саме тому виборці схильні надавати перевагу новим інституційним утворенням з числа військових, волонтерів та громадських активістів. Така зміна орієнтирів не є підставою стверджувати, що політичні партії остаточно вичерпали свої інституційні можливості, швидше за все треба говорити про те, що політичні партії знаходяться на етапі чергового переформатування, як світоглядного, так й організаційного принципу своєї діяльності.

З іншого боку, в умовах постконфліктного періоду політичні партії мають бути основним інструментом інтеграції суспільства засобом залучення до політичного процесу представників усіх верств суспільства. У поєднанні з тим, що політичні партії в Україні перебувають на етапі переформатування, намагаючись віднайти нові способи комунікації та розширення підтримки, саме політичні партії можуть бути як інструментом інтеграції суспільства, так й механізмом дестабілізації політичної системи. З огляду на це продовження досліджень політичних партій у постконфліктний період мають важливе значення та повинні сприяти тому, щоб унеможливити використання політичних партій як технологічного інструменту впливу та дестабілізації політичного процесу.

Список використаної літератури

1. Політичні партії в Україні: виклики та післявоєнні перспективи. Дослідження з оцінки ситуації / Н.Богашева та ін. Рада Європи, 2023. 41 с.
2. Лебедюк В. Партійна політика в Україні в умовах воєнного стану. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики*: зб. статей і тез. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. № 8. С. 141–154.
3. Wolff S. Review: Building Democratic States after Conflict: Institutional Design Revisited. *International Studies Review*. 2010. Vol. 12, No. 1. P. 128-141. URL: <https://www.jstor.org/stable/40730716> (дата звернення: 14.03.2025).
4. Reilly B. Political Parties and Post-Conflict Peacebuilding. *Civil Wars*. 2013. Vol. 15, Issue sup. 1. P. 88–104. URL: <https://doi.org/10.1080/13698249.2013.850883> (дата звернення: 10.03.2025).
5. Cama G., Coticchia F. Political parties matter: a research agenda on interactions among elites in post-conflict democracies. *Contemporary Politics*. 2019. Vol. 25, Issue 4. P. 373-392. URL: <https://doi.org/10.1080/13569775.2018.1552236> (дата звернення: 10.03.2025).

6. Романюк Р. Вибори без політики. Кого підтримують українці після року великої війни. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/03/16/7393630/> (дата звернення: 10.02.2025).
7. Загальна ситуація в Україні. БАРОМЕТР – Лютий, 2025. *Центр соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS»*. URL: <https://socis.kiev.ua/ua/2025-02/> (дата звернення: 28.03.2025).
8. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025р.). *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r> (дата звернення: 29.03.2025).
9. Загальна ситуація в Україні. БАРОМЕТР – Березень, 2025. *Центр соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS»*. URL: <https://socis.kiev.ua/ua/2025-03/> (дата звернення: 30.03.2025).
10. Ridaah A. The Role of Political Parties in Post-Conflict Peacebuilding: The Challenges and Opportunities. *Middle East Research Journal*. 2024. Vol. 97. P.5-30.
11. Wolff S. Post-Conflict State Building: the debate on institutional choice. *Third World Quarterly*. 2011. Vol. 32. Issue 10. P. 1777-1802. URL: <https://doi.org/10.1080/01436597.2011.610574> (дата звернення: 17.02.2025).
12. Working with Political Parties in Fragile and Conflict-Affected Settings. *Netherlands Institute for Multiparty Democracy*. URL: <https://nimd.org/publication/working-with-political-parties-in-fragile-and-conflict-affected-settings-2/>.

THE ROLE OF POLITICAL PARTIES IN THE POST-CONFLICT PERIOD: CHALLENGES AND THREATS

Pavlo Molochko

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Department of Political Science and Public Administration
Kafedralna Str., 2, 58002, Chernivtsi, Ukraine*

The article considers political parties' role in societies emerging from armed conflict, with Ukraine as a central case. As the war reshapes political expectations and public trust, parties face the dual burden of addressing national recovery while navigating their institutional limitations. While political parties can offer frameworks for democratic participation and national dialogue, they are just as capable of deepening divisions, amplifying polarization, or becoming vehicles for external influence.

According to recent sociological data, the study reflects on declining trust in political institutions and the growing appeal of informal actors, particularly military and volunteer groups. These dynamics suggest a shift in political legitimacy and raise questions about how future parties might evolve, who will lead them, and whether they can gain broad societal support. International experiences, especially from post-conflict states in Africa and the Middle East, are used as reference points – not as direct models but as cautionary lessons.

The paper also revisits the idea of consociational democracy, exploring whether it can offer a framework for managing deep social fragmentation without freezing political competition. Ultimately, the study calls for a more thoughtful approach to party development in Ukraine's postwar period – one that recognizes the risks ahead but still sees political parties as essential to rebuilding public life and restoring democratic governance.

Particular attention in the article is devoted to the main risks that may arise in the activities of political parties during the post-conflict period. Based on the analysis conducted by NIMD, the author identifies the key threats and risks affecting political party operations. Considering these risks, the author assesses their potential impact on Ukraine's party and political systems.

Key words: political parties, post-conflict society, party system, political stability, elections, Ukraine, political institutions.